

"לבנינה של תורה"

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רח"י הרב ברוך וידר שליט"א - חלק שבת

"וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפָּךְ שִׁיחֹךְ"

שיחות בענייני תפילה (א)

נכון לקצר את סדר התפילה. כולנו מבחינים בקושי הגדול הזה. לעיתים רואים יהודים המגיעים לתפילת השבת – ייתכן שבמהלך השבוע אינם מגיעים כלל לבית הכנסת ואולי אף אינם מתפללים כלל – ובמשך התפילה הם עסוקים בעלוני השבת. ניסיון זה קיים גם עבור תלמידי חכמים – הם רוצים ללמוד גם בזמן התפילה. כל אחד מכיר את הדבר כפי נפשו. ישנם סגנונות ורמות שונות לקושי זה: יש המתקשים לקום לתפילה, לאחרים קשה אריכות התפילה, ובפרט בישיבה. לעיתים בא הדבר מתוך כוונות טובות – הרי ניתן להתפלל במניינים זריזים, וללמוד יותר.

אני מקווה שהדברים שבהם נעסוק בסדרת שיעורים זו יעוררו שיח פנימי בקרב כל אחד מאיתנו, שיח בין החברים – בחדר האוכל וב'סדר' – ושיח עם הר"מים. הלוא עבודת התפילה היא מיסודותיה של ישיבה. ישיבה היא "בית שמגדלין בו תורה ותפילה"⁴. ישיבה אינה 'מכון גבוה ללימודי תורה', ישיבה היא מקום של עבודת ה', העומדת על תורה ותפילה, בבחינת "מקום שמגדלים בו" – בגדלות.

"דברים שעומדים ברומו של עולם" ב'זמן' הקודם אמרנו שבכוונתו לעסוק ב'זמן קיץ' בנושא התפילה. ישנו פסוק קשה בספר תהילים¹: "כָּרַם זֵלוֹת לְבַנֵי אָדָם". אומרים עליו חז"ל במסכת ברכות²: "אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלין בהן". "כָּרַם" – היינו דברים גבוהים, "זלות" מלשון זיל, לפי "שבני אדם מזולזלין בהן". רש"י במקום מסביר: "כגון: תפילה". התפילה היא ברומו של עולם.

השבוע יחול ל"ג בעומר, יומא דרשב"י. רבי שמעון בר יוחאי נשלח משמיא כדי לגלות את תורת הסוד, את החלק הפנימי של התורה. ראיתי בספר "שערים בתפילה" של הרב פינקוס זצ"ל³, שמקובל בשם מהרח"ו, היינו רבי חיים ויטאל – תלמידו של

האריז"ל, ממשיכו של רשב"י – דבר מופלא: בעקבתא דמשיחא עיקר העבודה היא התפילה. הניסיון העומד לפני דור הגאולה הוא ניסיון התפילה, וברצוננו לעסוק בעבודת ה' חשובה זו.

בזמן האחרון התפרסמה הצעה של אחד מרבני הקיבוצים הדתיים המתאר שהוא מרגיש שקיים בציבור קושי גדול בנוגע לתפילה, בהגעה אליה וביחס כלפיה. במאמרו הוא מעלה הצעה שבימינו

¹ פרק יב, פסוק ט

² דף ו, עמוד ב

³ עמודים ט-י. עיין עוד קונטרס אחרון לתניא: "ועיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפילה, כמ"ש הרח"ו ז"ל בעץ חיים ופרי עץ חיים".

⁴ עיין מגילה, דף כו, עמוד א

”תַּחֲנוּנִים יִדְבֵר רִשׁ”

תפילה היא אכן עניין גדול, אבל יותר קל לנו לחוש את הגודל שבלימוד התורה. הצד האינטלקטואלי שבתורה מהנה את האדם. אדם נהנה מלימוד בעיון; אדם נהנה משיעור מוצלח, מסברה חריפה או מהברקה של רבי עקיבא איגר. אדם נהנה מעומק ושמח על ידע. בתורה ישנו צד זה של הנאה כי תורה היא עבודה ה' בשכל, אבל עבודת התפילה קשה עבורנו הרבה יותר משום שהיא ”עבודה שבלב”. כך חז”ל מגדירים אותה:⁵ ”וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם” – איזו היא עבודה שהיא בלב? הוי אומר זו תפלה. את הלב הרבה יותר קשה להניע ולעורר.

קל לדבר על רעיונות גדולים, אבל לעורר את הלב קשה לנו. עד כמה קשה לנו לעמוד בתפילה מול בורא העולם! לא רק לעמוד בתפילה באופן פיזי, לא רק להגיד את המילים שכבר אמרתי אותן פעמים רבות ואני כבר מכיר אותן, אלא להתרכז במילות התפילה, להתרכז לפני מלך מלכי המלכים. הרי אם הייתי מדבר עם ראש הממשלה הייתי חושב על כל מילה אם היא ראויה להיאמר וכיצד, באיזו נימה ובאיזה קול, והלוא בתפילה אנו ניצבים לפני מלך מלכי המלכים!

לעומת זאת, אומרים חז”ל:⁷ ”העושה תפילתו קבע – אין תפילתו תחנונים”. אם תפילתו היא כמשאוי⁸, כדבר של קבע, שחייבים לעשותו וכעת הוא מכביד, כפי שמפרש רש”י⁹, הרי שהתפילה אינה ’תחנונים’. משמע שעניינה של התפילה הוא תחנונים, שפיכת הלב בפני רבש”ע¹⁰.

הרב סולובייצ'יק זצ”ל, בספרו ”שיעורים לזכר אבא מרי”¹¹, אומר שניתן להבחין בעניין זה בהבחנה מהותית.

קיים הבדל בין מצוות לבין תפילה. ”מצוות צריכות כוונה”¹², בעת עשיית מצווה יש לכוון לשם קיום מצווה. [ניתן להוסיף לדבריו את המבואר ב”נפש החיים”¹³ בעניין החילוק שבין תורה למצוות. ב”נפש החיים” מובא פירוש הרא”ש על דברי הגמרא¹⁴: ”עשה דברים לשם פעלם ודבר בהם לשמם” – כאשר מקיימים מצוות יש לעשותן ”לשם פועלם”, ואילו כלפי לימוד תורה נאמר: ”ודבר בהם לשמם”. הקב”ה ציוונו להניח תפילין, ואלמלא כן לא היינו עושים כן.]. לעומת זאת, תפילה היא ’תחנונים’. אומר הרב סולובייצ'יק שאם אדם מתפלל רק לשם קיום מצוות תפילה הרי שזוהי תפילה פסולה. על התפילה להיות לשם תחנונים – כדי להתחנן, כדי להרגיש שמבקשים מהקב”ה. זוהי מהות התפילה¹⁵. לפיכך ”העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים”.

כתב הרמב”ם¹⁶: ”כיצד היא הכוונה? שיפנה את ליבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו”, אפילו אם כוונתו לשוב ללימודו. ”לפיכך צריך לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר”.

כך נפסק גם ב”שולחן ערוך”¹⁷: ”יתפלל דרך תחנונים, כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה”. אין הבדל בשל

¹¹ חלק ב, עמוד מו

¹² שולחן ערוך, אורח חיים, סימן ס, סעיף ד

¹³ שער ד, פרק ג

¹⁴ נדרים, דף סב, עמוד א

¹⁵ עיין נתיבות עולם, נתיב העבודה, פרק ג: ”שכל עניין התפילה שהוא מתפלל אל ה' יתברך לפי שהוא צריך אל ה' יתברך נתלה בו יתברך ואין לו קיום בעצמו... ולכך מתפלל אליו על כל צרכו”.

¹⁶ משנה תורה, אהבה, הלכות תפילה, פרק ד, הלכה טז

¹⁷ אורח חיים, סימן צח, סעיף ג

⁵ תענית, דף ב, עמוד א

⁶ דברים, פרק יא, פסוק יג

⁷ ברכות, פרק ד, משנה ד

⁸ ברכות, דף כט, עמוד ב

⁹ ד”ה כמשו: ”חוק קבוע הוא עלי להתפלל, וצריך אני לצאת ידי חובתי”.

¹⁰ עיין רבנו יונה, אבות, פרק ב, משנה יג: ”שיאמר התפלה

כעני המתחנן ושואל דבר שהוא צריך. כי תחנונים ידבר רש”.

עולמו, הולך ומתקן את העולם במלכות ש-די, ולכן יש לנו להתבונן בנקודות אלו, כדי שנבין את הנצרך לתקן.

נראה לי שהתשובה לכך רחבה מאוד. מצד אחד אנו רואים ששאלה זו נוגעת לתחומים רבים וודאי ביחס לתורה ולמצוות. הלוא מחד גיסא רואים עלייה עצומה – כמה נפלא לראות שבני ”בית הספר הריאלי” מחיפה, שאינם רגילים לעולמה של ישיבה, היו עימנו כאן בישיבה בשבת האחרונה ו'יצאו מכאן באורות', כפי שהרב גדי אמר לי. מצד שני, אנשים רבים, וחלילה אפילו מבין אלה שגדלו בישיבה, נשחקים בגלגלי האקדמיה. עבודת ה' נשחקת והתפילה מקבלת מקום צדדי יותר בתוך מרוץ החיים והעולם העמוס.

”הָבֹו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ”

לעניות דעתי שורש הדברים הוא בגדלות, ולא בקטנות.

רבים חושבים שבעבר היו אנשים גדולים ותפילתם הייתה לאין ערוך. אך הגמרא כבר אומרת שהיה קושי גם בימי חז”ל, כפי שהגמרא מציינת שהתפילה היא מהדברים הגדולים שבני אדם מזלזלים בהם.

הרב זצ”ל כתב את מאמרו היסודי ”הדור” לפני כמאה שנים. במאמר זה הוא מאבחן את שורש החולשה הכללית בנושא של תורה ומצוות¹⁸:

”חלק גדול מהדור הצעיר אינו חש כל כבוד לכל מה שהורגל” – הלוא כבר מגיל הגן הרגילו אותו לבוא לבית הכנסת ולהתפלל, ”לא מפני שאופלה נפשו” – לא בגלל שנפשו אפלה, ”לא מפני שנשפל...” – לא מתוך שהוא במצב שפל, אלא משום שהעולם כולו עובר תנועת שינוי, תנועת התקדמות. הדור התרומם ”עד שנדמה לו שהכל הוא שפל הרבה מערכו”. כאשר אין צייתנות ואין חוששים מהורים או מרבנים, כפי שהיה בעבר, יש בזאת מגמה של תיקון וגם סיכון לקלקול גדול. אכן, זוהי הדרך לבוא לידי עשיית דברים

איזו סיבה מבקש ”ליפטר ממנה” – בין אם רצונו להרוויח עוד ממון ובין אם כוונתו ללמוד תורה. אחת היא ביחס לעניין התפילה, שהרי בין כך ובין כך היא אינה בבחינת 'תחנונים'.

ה”ביאור הלכה” כותב שם: ”מה מאוד צריך האדם לזוהר בזה כי יש כמה פוסקים המצריכין לחזור ולהתפלל מחמת זה”. למרות שאין פוסקים כדעת פוסקים אלו, מכל מקום יש ללמוד עד כמה צריך להיזהר שתפילתנו תהיה בתחנונים.

”הרשות נתונה”

אמנם, זהו דבר הקשה מאוד לכולנו, אף על פי שזוהי מהות התפילה. יש להבין את הסיבה המביאה לכך על מנת שנוכל לתקן.

בדורות הקודמים היה מספיק לצוות על אנשים לבצע דבר מה והם היו מקיימים את הציווי. כך היה בכל תחומי החיים, החל מבית הספר וכלה בצבא. אולם, בעולם של ימינו הבחירה נתונה בידי כל אחד. כיום, למשל, שואלים את המתגייסים לצבא על היחידה בה הם מעדיפים לשרת, דבר שלא נעשה בעבר. גם בישיבה האדם נשאל על הלימוד אותו הוא מעוניין ללמוד בקבוצה או בחברותא. רוב אנשי העולם הרחב עושים דווקא דברים שהם מרוצים מהם. אם מישוהו אינו מרוצה אזי יש כיום נטייה להחליף את השיעור או את הרב, ישנם אף המחליפים את האישה, רחמנא ליצלן. גם את העבודה מקובל כיום להחליף לעיתים קרובות.

כך הדבר גם בענייני עבודת ה' – ישנם כאלה שכאשר שרים בקבלת שבת בנוסח קרליבך ושמחים הם 'מתחברים' לתפילה, אבל כאשר יש לעמוד באימה וביראה בתפילת 'שמונה עשרה' הדבר פחות 'מתחשק' להם ומטרתם היא לסיים את התפילה במהירות.

כיום ישנה נטייה לעשות דווקא דברים ש'מתחברים' אליהם, ותהליך זה הולך ומתעצם. יש להתבונן בקושי מהותי זה. יש לדון אם יש לתהליך זה ישנה משמעות עומק או שזהו קלקול בלבד. אכן, ודאי שרשב”ע הולך ומתקן את

¹⁸ אדר היקר, עקבי הצאן, עמוד קט

חודשיים שבהם עלינו להשקיע עמל גדול בעיון המסכת הישיבתית, שהיא מסכת מכות – מסכת קצרה בכמותה ורבת איכות בעיון. ברצוני לחזק כל אחד ואחד מבית המדרש, ובודאי את הלומדים בעיון את מסכת מכות, שראוי ונכון שכל אחד מבני בית המדרש ימצא את הזמן ללמוד מידי יום את מסכת זו ולהגיע לסוף ה'זמן' אחר שסיים את כל מסכת מכות לפחות פעם אחת, ואפילו פעמיים ושלוש וארבע. יש מספיק 'סדרים' והזדמנויות לצורך כך. יש לסיים את המסכת הזו! אין סיבה ללמוד כעת תענית, כפי שיש הנוהגים בעולם הישיבות, אלא דווקא את המסכת הישיבתית. גם אברך יכול להחליט ולמצוא את הזמן ללמוד את המסכת הישיבתית.

ברצוני לחזק גם את עניין התפילה ב'כותל הקטן'. זהו דבר עצום וגדול שהישיבה מקיימת, בהתאם לייחודה כ'ישיבת הכותל'. אנו מוציאים בכל יום מניין לחזק את אחיזתם של ישראל בירושלים ובכותל המערבי, בחלקו הקרוב עוד יותר לקודש הקודשים. יש לכך משמעות עצומה.

דווקא מפני שהם אמיתיים, מפני שהם שלמים, מפני שהם גדולים.

זוהי מהות התפילה. התפילה עומדת "ברומו של עולם". אין עניינה בתפילה באמירת המילים גרידא. זהו רק מעין "צפצוף הזרזיר"¹⁹, זו אינה תפילה. ה"עושה תפילתו קבע" לא יצא ידי חובה מעיקר הדין, לפי ש"אין תפילתו תחנונים". התפילה דורשת חיבור פנימי אליה.

ממשיך הרב זצ"ל במאמר "הדור"²⁰: "דור בעל רוח גדול חפץ, ומוכרח לחפון, בכל מקום שהוא פונה לשמוע דברים גדולים". הטיעון ש"צריך להתפלל" ותו לא, אינו משכנע את בני דורנו. גם אמירות כמו "צריך להתפלל במניין" או "צריך להתפלל בישיבה" אינן משכנעות את כל בני-דורנו, מתוך גודל נפשם, אם לא יבינו את הדברים לעומקם. אומר הרב זצ"ל שבני דורנו רוצים "לשמוע דברים גדולים" בשפה פשוטה, מסודרת וברורה, כדי שלא יקוצו בדברים.

דבר זה דורש עבודה גדולה ועמוקה של לימוד התפילה, מהותה וגודל עניינה ושל הבנת מילות התפילה. כבכל דבר בעולם, כאשר משקיעים בו אזי נקשרים אל הדבר. אך כאשר אנו ניגשים לדבר-מה בהתייחסות חיצונית ושטחית בלבד כך אכן יישאר יחסנו אליו. עלינו לעסוק בעניינים אלו בעיון, בלימוד ובדעה צלולה, ומתוך כך בעזרת ה' נזכה להתקרב לבורא עולם. זהו סוד ועניין התגלות השכינה על ידי התפילה, על ידי הקשר הישיר עם רבש"ע, שבו אין דבר המפסיק.

בשולי הדברים

מתחילת הזמן עסקנו בעניינים שונים שעמדו על הפרק, והיום זו הפעם הראשונה שביכולתנו לעסוק בענייני ה'זמן' הזה.

על כן, כעת ברצוני לחזק את לימוד מסכת מכות, המסכת הנלמדת בישיבה. לפנינו חודש או

¹⁹ עיין הכוזרי, מאמר ג, אות ה: "ויהיה הלשון מסכים עם המחשבה לא יסיף עליו, ולא יבטא בתפילתו על דרך המנהג והטבע כמו הזרזיר והבבגא אלא עם כל מילה - מחשבה וכונה בה".

²⁰ צמוד קיא

